

Lietuvos istorijos instituto vyresniojo mokslo darbuotojo dr. Elmanto Meilaus

ATSILIEPIMAS

apie Tomasz Małkowski vadovėlių *Historia 4*, podręcznik dla klasy czwartej szkoły podstawowej, Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, 2017, rzeczoznawca: mgr. W. Bańkowski, dr. H. Suchojada, mgr. T. Kosyr-Cieślak.

Vadovėlio pradžioje keli puslapiai skirti paaiškinti mokiniui kas tai yra istorija ir kodėl reikia jos mokytis, nemažai vietos skirta kalendoriui ir jo reikšmei (čia gal reikėtų paminėti, kad nuo Kristaus gimimo metai skaičiuojami ne tik Europoje, bet ir Amerikoje ir visame krikščioniškame pasaulyje, p. 12). Įdomiai pateikta, kaip dirba istorikai, archeologai, bandoma įtraukti moksleivį į genealoginius tyrimus, savo mažosios ir didžiosios gimtinės pažinimą.

P. 34 yra žemėlapis *Siedziby Słowian w VIII w.*, tai jame reikėtų dalį Baltarusijos ir Rusijos pažymėti, kaip *tereny częściowo zasiedlone przez Słowian*, nes net ir rusų mokslininkai pripažįsta, kad tuo metu baltų gentys maišėsi su slavais vos ne iki Maskvos.

P. 30 pirmą kartą paminimi *rozbiory Polski*. Suprantu, kad ketvirtokui gan sudėtinga aiškinti visas istorines subtilybes. Bet kai vadovėlyje visiškai nepaminima Liublino unija, tik nei iš šio nei iš to p. 87 užsimenama *...Rzeczpospolitej. Tak od drugiej połowy XVI w. nazywano państwo polsko-litewskie*, tokiu būdu mokiniui nuo pat mažumės pradedamas skiepyti iškreiptas istorijos vaizdas. Tokį Didžiosios Lenkijos (ne regiono *Wielkopolska* prasme) vaizdą skiepija ir beveik prie kiekvieno žemėlapio pridedamas dabartinės Lenkijos kontūras, uždėtas ant atitinkamo laikotarpio „Lenkijos“ kontūro (pvz., p. 65, kur Lenkija vaizduojama su visa LDK, nors tai, kaip jau, rodos, buvo sutarta lenkų ir lietuvių istorikų, buvo personalinė, o ne valstybių unija). *Samą unię oba państwa zawarły w początkach 1386 r.*, bet nepaaiškina kaip tai atsitiko (p. 65).

Ir toliau vartojamas terminas *unia polsko-litewska*. Gal todėl vadovėlyje ir nerašoma apie 1569 m. Liublino uniją, kad nereikėtų aiškinti, kodėl dabar prireikė naujos unijos, kai ji jau buvo sudaryta 1385-1386 m.? Aiškinant apie sostinės perkėlimą į Varšuvą – *Po unii z Litwą (1386)*, Krokova atsidūrė valstybės pakraštyje, o *Natomiast Warszawa leżała bliżej jego centrum* (p. 91-92), taip vaikui turėtų likti nelabai aišku kodėl tik po 200 m. prireikė perkelti sostinę... Mažai ką bendro su istorine tiesa turi ant viršelio uždėtas XIX a. II pus. W. Ciesielskio romantiškas paveikslas vaizduojantis Lietuvos krikštą, nes jame pavaizduota karalienė Jadvyga, niekad nebuvo atvykusi į Lietuvą.

Vargu ar teisinga vaikams skiepyti tokius teiginius, kad vieni istoriniai laikotarpiai buvo geresni, kiti ne tokie geri, tuo labiau, kai jie nepagrindžiami faktais, kaip tokiu atveju: *Za panowania Zygmunta Wazy państwo polsko-litewskie weszło w srebrny wiek – nie tak dobry jak złoty, lecz wciąż jeszcze pomyślny* (p. 91). Tradiciškai lenkų vadovėliuose, kaip ir šiame, kyla daug klausimų skaitant apie Tvano laikotarpį. Kad ir toks teiginys – *Rzeczpospolita musiała stawiać czoła wrogom, którzy dążyli do zajęcia jej ziem. Najgroźniejszy okazał się najazd szwedzki*. Ir nors toliau pažymėta, kad 1654 m. pirmi užpuolė maskvėnai ir užėmė didelę dalį Ukrainos ir Lietuvos, o skyriaus pabaigoje pažymėta, kad lenkai ir lietuviai *nie zdolali odzyskać całej Ukrainy* (p. 94, 96), bet pagrindinis dėmesys sutelktas į švedus. Iš dalies tai suprantama, nes Lenkija daugiausiai nuo jų nukentėjo, bet juk karą pradėjo Maskva, trečdalį Lenkijai priklausiusios Ukrainos

atplėšė Maskva, iš LDK atplėšė Smolenską ir kai kurias kitas žemes, tuo tarpu švedai vargu ar būtų puolę jei Maskva nebūtų puolusi, jie faktiškai jokių teritorijų tuomet neatėmė (tik nuniokojo Lenkiją) bei įteisino jau prieš 30 m. įvykusį didžiosios dalies Livonijos užgrobimą. Ir karas su Maskva nesibaigė 1660 m., kaip galima susidaryti vaizdą iš vadovėlio teksto (p. 96), bet tęsėsi iki 1667 m. Vargu ar abejotina, kad po 1569 m. ir Lenkijai pagrindinė problema iki šiol yra Rusija. Bent porą sakinių 4 klasės Lenkijos istorijoje reikėtų paminėti bendrą lenkų bei lietuvių buvimą Maskvoje ir kazokų sukilimus Ukrainoje, buvusioje Lenkijos karalystės sudėtyje, o ne tik aprašyti šlovingus įvykius.

Jei anksčiau dar buvo minima ir *Rzeczpospolita*, ir *Polska i Litwa*, tai aprašant XVIII a. II-os pusės įvykius, funkcionuoja tik Lenkija lygu *Rzeczpospolita – rozbiory Polski* ir pan. (p. 106-111), LDK net žemėlapiuose nepažymėta (p. 107, 110).

Nežinau ar verta net du psl. (51 ir 67) skirti aiškinimui apie riterius, nors ir skirtingų laikotarpių, o paskui dar ir husarų aprašymui (p. 101), ar ne paprasčiau būtų visa tai paaiškinti vienoje vietoje, o sutaupytą vietą skirti Liublino unijos ar dar kokio fakto aprašymui?

p. 48 žemėlapyje *Polska pod koniec rządów Bolesława Chrobrego*, kaip lenkų kaimynai pažymėti *Prusowie* ir *Ruś*, o lietuviai ar jotvingiai net nepažymėti.

p. 74 ir 75 esančiuose žemėlapiuose skirtingai parodyta Vyslos delta.

p. 87 ...*Iwan Groźny zajął polskie(?) Inflanty... Tak zaczęła się wojna Polski z Moskwą (1577-1582)*, o p. 88 žemėlapis – *Wojna Rzeczpospolitej z Moskwą*, o kad Livonija priklausė bendrai LDK ir Lenkijai, kad karą dėl tos Livonijos Lietuva su Maskva kariavo jau senai, net neužsimenama

Vadovėlyje faktiškai neminima, kad *I Rzeczpospolita* buvo daugiatautė ir kelių religijų visuomenė, kad pasižymėjo tolerancija.

Wojciech Kalwat, Małgorzata Lis, *Historia 4, Podręcznik, Warszawa:*

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, 2017, rzeczoznawcy: mgr.

M. Kubacka, dr. G. Okła, dr. I. Kraśnicka-Wilk.

Vadovėlio pradžioje kelios dešimtys puslapių (p. 5-58) įdomiai aiškina mokiniui kas tai yra archeologija ir istorija, kodėl reikia jos mokytis, nemažai vietos skirta žemėlapiams, kalendoriui, rašytiniams ir kitokiems šaltiniams. Bandoma įtraukti moksleivį į genealoginius tyrimus, savo mažosios ir didžiosios gimtines pažinimą. Aiškinami valstybės simboliai, pateiktos įdomios užduotys.

11 skyrius pavadintas *Jadwiga i Jagiello – unia dwóch państw*, bet faktiškai toliau apie dviejų valstybių uniją korektiškai beveik nekalbama, nors dar minima *Unia Polski i Litwy* (p. 83), bet iš teksto galima suprasti, kad kalbama apie valdovų, o ne valstybių sutartį. Šioje vietoje kelia kiek abejonių toks tvirtinimas, kad Lietuva *choc była ona krajem olbrzymim, nie posiadała wystarczającej siły, by przecistawic się ...panstwu krzyżackiemu* (p. 83), tada kyla klausimas, kaip beveik 150 metų lietuviai sugebėjo jiems priešintis ir dar plėstis į rytus? Visišku nesusipratimu galima laikyti p. 85 įdėtą *Herb państwa polsko-litewskiego po zawarciu unii*, kur pavaizduotas bendras valstybės herbas, kurio nebuvo

po 1385-1386 m. sudarytos personalinės unijos, o atsirado po Liublino unijos metu 1569 m. sudarytos bendros Abiejų Tautų Respublikos.

Ir šiame vadovėlyje nei žodžio apie 1569 m. Liublino uniją, tik įdėtas nieko nesakantis sakinytis – *W tym czasie w Rzeczypospolitej – jak nazywano panstwo polsko-litewskie – zachodziły głębokie zmiany* (p. 104).

Keisčiausiai atrodo aprašomi Tvano laikotarpio įvykiai (15 skyrius, p. 108-113). Rašoma (p. 108), kad XVII a. Respublika sunkiai kariavo su kaimynais, baisiausiais priešininkas buvo Švedija, kuri nutarė pasinaudoti tuo, kad Respublika buvo nusilpusi kovoje su kitais priešais, todėl 1655 m. įsibrovė į ją... Nei žodžio, kad Rusija metais anksčiau užpuolė Respubliką ir užėmė dideles jos teritorijas – Lenkijai priklausiusią Ukrainą, o Lietuvai – Baltarusiją ir, neabejotinai, tai iššaukė ir švedų agresiją. Įtvirtinant skyriuje pateiktas žinias vėl rašoma – *Rzeczpospolita toczyła w XVII w. długotrwałe wojny. Największą z nich był tak zwany potop szwedzki...*(p. 113, panašiai ir p. 138). Vėl tenka klausti, su kokia valstybe ilgiausiai tada kariauta – su Švedija 1655-1660 m. ir teritorijų neprarasta, o su Maskva – 1654-1667 m. ir Lenkija prarado kairiakrantę Ukrainą su Kijevu, o Lietuva – Smolensko ir Starodubo žemes, neskaitant kelių metų okupacijos ir nemažesnių nei švedų nuniokojimų. Visiškai keistas p. 112 esantis žemėlapis *Rzeczpospolita w drugiej połowie XVII w.*, kuriame pavaizduotas tik 1655 m. švedų puolimas ir jų užimtų teritorijų riba, o apie Maskvos puolimą nei žodžio, nei rodyklės, tik kažkodėl pažymėta – *ziemie utracone na rzecz Rosji od 1667 roku...???*

Aprašant padalinimų epochą, kaip jau įprasta lenkiškuose vadovėliuose rašoma – *rozbór Polski* (p. 118), p. 120 žemėlapis – *Rozbióry Polski*, baigiama – *Austria, Prusy i Rosja zlikwidowały panstwo polskie...*, nei Lietuvai, nei LDK vietos nebėra. Taip nuo mažumės pradedamas skiepyti tik savos tiesos supratimas, ignoruojant faktą, kad ir kiti gali turėti savo tiesą. Taip mokiniui turėtų būti nelabai aišku iš kur tie lietuviai vėliau vėl atsirado ir ko jie su lenkais kovėsi dėl Vilniaus (p. 146) ir kodėl dabar tas Vilnius ne Lenkijos teritorijoje (p. 159, na, čia aiškiau – stipresnis grobikas atėmė...).

Susipažinus su abiem 4 klasei skirtais vadovėliais, pastarasis vadovėlis paliko geresnį įspūdį. Jis įdomesnis, neutralesnis, išsamesnis. Bet krinta į akis, kad abu vadovėliai parengti pagal kažkokias griežtas schemas ir nuorodas, kurių peržengti nevalia. Tai matyti ir iš su Lietuvos istorija susijusių temų: 1) Lenkija apkrikštijo Lietuvą ir nuo tada abi valstybės sudarė vieną valstybę; 2) nė žodžio apie Liublino uniją; 3) XVIII a. Lietuvos nebebuvo. Tai matyti ir iš kitų abejuose vadovėliuose beveik analogiškai dėstomų tų pačių temų, nei viename iš vadovėlių neminimos kitos į Lenkijos ar Respublikos sudėtį įėjusios tautos, kad šiose valstybėse buvo kelios religijos, neužsimenama apie toleranciją ir pan. Toks vadovėlių schematiškumas, lyginant su ankstesniais vadovėliais, regis, mažina mokytojo pasirinkimą ir skurdina moksleivių žinias.

elmantas.meilus@istorija.lt